

Оглядіві статті

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СИСТЕМНИЙ ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Юрій Швалб, Олексій Вернік

DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.2- 0005

Анотація

Актуальність. У статті розглядається суперечлива динаміка трансформацій в системі вищої освіти, що проявляється в розриві між традиційними формами організації навчання та вимогами сучасного суспільного, культурного й технологічного розвитку. Особливу увагу приділено переходу від викладацько-центрованої до студенто-центрованої парадигми, що супроводжується значними ризиками, зокрема психологічною неготовністю учасників освітнього процесу до продуктивної взаємодії?. Мета статті: на основі теоретичного аналізу визначити поточний стан проблеми екологізації як системного принципу становлення сучасного освітнього простору закладів вищої освіти.

Методологія. Системно-функціональний аналіз джерельної бази: існуючих методологічних підходів (викладацько- та студентсько центрованого), нормативних документів, та емпіричної бази дослідження освітнього простору сучасного ЗВО, моделювання ресурсів покращення інституційної стійкості університетів України.

Результати. На основі аналізу встановлено, що екологізація освітнього простору може розглядатися як перспективний підхід до подолання розривів між учасниками й елементами освітньої системи. У статті описано функціональну структуру університетського освітнього простору, визначено ключові зміни, що відбулися в українських реаліях, зокрема посилення ролі зовнішніх регуляторів (МОН, НАЗЯВО) та зміщення фокусу на студента, інституційні труднощі викладачів і деканатів. Показано, що зростання складності позиційної структури освітнього простору веде до зниження його екологічності, підвищення невизначеності та комунікаційних розривів.

Висновки. сучасний освітній простір університету зазнав процесів деєкологізації, які призвели до ускладнення організаційних умов та погіршення якості взаємодії між суб'єктами освіти. Водночас сама постановка проблеми екологізації відкриває перспективи для розробки нових підходів, спрямованих на гармонізацію освітньої овзаємодії, розвиток суб'єктності учасників освітнього процесу та покращення інституційної стійкості університетів.

Ключові слова: освітній простір, принцип екологічності, студенто-центроване навчання, викладацько-центроване навчання, вища освіта, університет, суб'єкти освітнього процесу, трансформація освіти, інституційна взаємодія.

Актуальність

Постановка проблеми. Вища освіта в сучасних умовах суспільного, культурного, економічного і технологічного розвитку дедалі частіше стикається з розривами: між реальними компетенціями і формальними кваліфікаціями учасників освітнього процесу, між потребами економіки і змістом програм, між усталеними формами і технологічними інноваціями. В ідеалі університети мають бути основою суспільного і культурного розвитку країни. На практиці ж їх поступальний розвиток гальмують «інфляція» дипломів, недофінансування, відтік викладачів і студентів, інерція управлінських процедур. Для молодшої людини університет передусім вбачається простором зростання, але часто перетворюється на питання кредитів й сертифікатів, «підкастів» і вимушеності. Й на сьогодні досить актуально постає ситуація, в якій питання професійного самовизначення особливо в науково-дослідницькому плані або не з'являється, або втрачає смисл.

В основі сформульованої вище проблеми насамперед лежить процес зміни базової парадигми організації навчання з викладацько-центрованої до студенто-центрованої. Цей процес, розпочатий в європейському освітньому просторі декілька десятиліть тому, ще далекий не завершений в економічно розвинених країнах світу. Можна також стверджувати, що в українських національних реаліях, він тільки-но реально розпочинається. Хоча на формальному рівні основні його компоненти з'явилися більше 20 років тому (з 19.05.2005). Один з коренів проблеми лежить саме в психологічній площині: неготовності самих учасників освітнього процесу до змін.

Теоретичний бекґраунд

Осмисленню і розвитку різних аспектів студенто-центрованого підходу, його порівнянню з системою викладацько-центрованого присвячено значну кількість публікацій останніх років як в Україні, так і в світі. В цілому стверджується, що вони є двома основними педагогічними підходами у вищій освіті, які мають фундаментально різні філософсько-світоглядні та концептуальні основи (Armstrong, 2012; Jones & Brown, 2019; Smith, 2021).

Викладацько-центроване навчання (ВЦН) (Teacher-Centred Learning, TCL) є класичним (традиційним), підходом до освіти, де викладач є головним джерелом знань і відповідальності. За цього підходу здебільшого саме викладач встановлює, що саме має вивчатися, допомагає студентам іти вже розробленими ним уніфікованими траєкторіями. Студенти зазвичай тут займають пасивну роль, тоді як роль викладача порівнюється з роллю «мудреця на сцені» («sage on the stage», Weimer, 2002).

На противагу цьому у студенто-центрованому навчанні (СЦН) (Student-Centred Learning, SCL) змінюється роль студента з пасивної на активну, через що й має змінюватися роль викладача. Цей підхід ставить студентів у центр навчального процесу. СЦН ґрунтується на конструктивістському погляді, згідно з яким учні активно конструюють власні знання і розвиток. Основною метою СЦН стає розвиток автономії та незалежності студентів. Викладач починає виконувати фасилітаційні, коучінгові

функції, а його роль здебільшого змінюється на супровід студентів за їх індивідуальними траєкторіями («провідник збоку», «guide on the side», Jones & Brown, 2019). Студенти активно беруть участь у відкритті знань, досліджують, запитують та розв'язують проблеми, беручи на себе відповідальність за власне навчання. При цьому у даному підході в центрі уваги фактичні результати навчання (outcome-based learnin) (Hoidn & Kärkkäinen, 2014).

Ми не будемо зупинятися на перевагах кожного з вказаних підходів, проте зосередимося на їх ризиках і проблемах. Базовою проблемою у викладацько-центрованому підході стала невідповідність результатів підготовки у вищій школі запитам світу, що швидко змінюється. Даний підхід, яким би він гарним у своїх найкращих проявах не був, виявився слабко здатним до гнучкості у реагуванні на глобальні виклики сьогодення і найближчого майбутнього. Окрім вказаних вище розривів, критики даного підходу звертають увагу на:

- фокусуванні на відтворенні, де успішним вважається той студент, який краще може відтворити матеріал (Armstrong, 2012);
- пасивність студентів, яка зокрема призводить до знецінення розвитку критичного мислення (Wright, 2011; Smith, 2021);
- недостатній розвиток т.з. «soft skills» (Lau, 2020).

Результатом вказаного стає загальне применшення ролі розвитку суб'єктності самого студента й ризику дегуманізації вищої освіти в цілому.

Серед базових проблем впровадження студентсько-орієнтованого навчання у ЗВО виділяють:

- неготовність студентів (Hoidn, 2017). У школі учні навчаються здебільшого в викладацько-центрованій моделі, тому багато хто з майбутніх студентів добре засвоює саме таку форму й очікує відповідні підходи й в університеті;
- неготовність викладачів (European Students' Union, 2018). Перехід до такої системи вимагає зрушень в їх мисленні і поведінці. Через це, зокрема, досить часто виникає страх втрати контролю над процесом, авторитету, невиконання запланованого тощо;
- слабку відповідність, а іноді й нехтування, самим змістом, структурою чи нормами навчальної дисципліни (McKenna, 2013);
- необхідність змінювання матеріальної інфраструктури, що включає у себе переобладнання аудиторій для групової роботи (Lau, 2020).

Серед вітчизняних публікацій останніх років дотичних до проблеми, що розглядається, можна відзначити дослідження розвивального потенціалу освітнього середовища ЗВО (І. Габа, 2018), інноваційного освітнього середовища в контексті модернізації ЗВО (Мацук & Кузенко & Кузенко, 2021), віртуального освітнього простору, що спрямований насамперед на розвиток суб'єктності дорослих (Смульсон й ін., 2024).

Одним з перспективних аспектів подолання вказаних розривів є екологізація освітнього простору університету, що дозволить гармонізувати, покращити як ситуацію з освітнім процесом всередині, так і інтеграцію університетської освіти в сучасне суспільство. Тому завдання побудови екологічного освітнього простору в університетах на сьогодні має стати у пріоритеті.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу визначити поточний стан проблеми екологізації як системного принципу становлення сучасного освітнього простору ЗВО.

Методологія

Системно-функціональний аналіз джерельної бази: існуючих методологічних підходів (викладацько- та студентсько центрованого), нормативних документів, емпіричних досліджень освітнього простору сучасного ЗВО, моделювання ресурсів покращення інституційної стійкості університетів України.

Результати

Ми розуміємо принцип екологічності в освіті наступним чином: кожна позиція в структурі освітнього простору спрямована на підтримку і розвиток освітніх можливостей усіх інших позицій. При цьому, екологічність освітнього простору забезпечується усіма базовими учасниками організації освітнього процесу – викладачами, студентами, працівниками допоміжного персоналу - деканатом, адміністрацією освітнього закладу.

Базові учасники – є відкритою і динамічною структурою, в якій постійно відбувається ротація кадрів, поява нових ролей та перерозподіл функцій між підрозділами, тобто учасники тут постійно змінюють свій функціонал і персональний склад. Зміни в кожній функційній позиції призводить до зміни екологічності всієї системи. Наприклад, введення нової системи оцінювання, й, навіть, нової системи звітності, впливає на зміни в мотиваційних і поведінкових характеристиках суб'єктів освітнього процесу. Це, у свою чергу, призводить до зміни їх позицій як ставлення до чергового нововведення. І кожна така зміна усвідомлюється і функціонує як зміна умов діяльності для усіх інших суб'єктів освітнього процесу.

Зміна функціоналу певної організаційної складової стає умовою зміни власної позиції учасника освітнього процесу. Тобто при змінах, наприклад, в структурі деканату факультету, викладач потрапляє в умови, що вимагають також і його позиційної зміни.

Нарешті, чим складнішою стає позиційна структура освітнього простору, тим менш стійкою стає екологічна ситуація у ньому. Це можна пояснити, зокрема, через зростання ступеня невизначеності середовищних умов, через порушення комунікації, збільшенні ризиків і т.і.

Слід відзначити, що тут є певне теоретичне протиріччя, бо в біології справедливо вважається, що в будь-якій екосистемі біо-різноманіття є показником її позитивного стану, а зменшення цього показника є свідоцтвом деградації системи. Проте,

екосистеми регулюються природними механізмами, побудованими на принципах зворотного зв'язку, підтримки балансу та надлишкового продукування біо-матеріалу. На відміну від будь-якої природної екосистеми освітній простір є системою штучною, тобто системою яка будується і регулюється через усвідомлену цільову модель та потребує постійної підтримки, зовнішнього забезпечення та регуляції. При змінюванні одного з вказаних чотирьох компонентів, як правило, виникає або дефіцитарність функціонування або розростання організаційно-управлінської інфраструктури, що в кінцевому варіанті призводить до порушення екологічності усієї системи і необхідності її корегування.

Розглянемо в даному підході класичну модель освітнього простору університету.

Вихідною екосистемною одиницею освітнього процесу у ньому є взаємодія «викладач – студент», де діяльність викладача зумовлює перспективи розвитку студента, а активність студента є основною в підтримці актуальності науково-дослідницьких інтересів викладача.

Фактично, така система є викладацько-центрованою. Проте, така система стає ефективною за двох умов: по-перше, в тому випадку, коли діяльність викладача за своєю суттю є науково-дослідною, а тільки «на виході» – педагогічною і, по-друге, коли студенти мають можливість і мотивацію включитися в професорські дослідницькі програми. Реалізація першої умови призводить до того, що навчальний матеріал постійно змінюється і наповнюється новим змістом, який відображує динаміку наукових досліджень у всій повноті методологічних, методичних та організаційно-технологічних компонентів. Суттєво, що різноманітні навчально-методичні матеріали – підручники, посібники тощо – виконують виключно допоміжну функцію в освоєнні усталеного освітнього матеріалу. Реалізація другої умови призводить до того, що студенти отримують можливість включитися в реальні дослідницькі проекти та програми, де відкривається простір для їх самостійного мислення і навчально-професійної діяльності. Відмітимо, що саме ця конструкція лягла в основу того, що зараз називається «компетентнісним підходом».

Додатковим «бонусом» цієї системи є те, що студенти буквально «ногами» голосують за ті чи інші дослідницькі проекти – в одних вони вбачають сенс та перспективу і йдуть туди, а в інших – ні, хоча й зрозуміло, що ступінь об'єктивності таких ставлень є дуже низькою. Але, не дивлячись на високий рівень суб'єктивності, саме можливість вибору утворює механізм зворотного зв'язку, який, власне, й робить всю систему стійкою, динамічною та потенційно розвивальною для всіх учасників освітнього процесу, тобто, відповідно до введеного визначення, екологічною.

В цій діадній системі деканат виконує функцію забезпечення дослідницько-педагогічної діяльності професора (викладача).

Адміністрація університету вирішує принципово інші завдання – вона займається економічною, соціальною, культурною й кадровою політикою організації, тобто задає і

модерує певні рамки – умови, в яких відбувається освітній процес.

Тож, основні внутрішньо-організаційні функції в університеті виконуються викладачами, студентами і деканатом. Тоді, як для адміністрації єдиною внутрішньою функцією стає підбір, залучення і утримання професорсько-викладацького складу. Інші її функції є виключно зовнішніми. Модель організації освітнього простору в класичному університеті відображено на рис. 1.

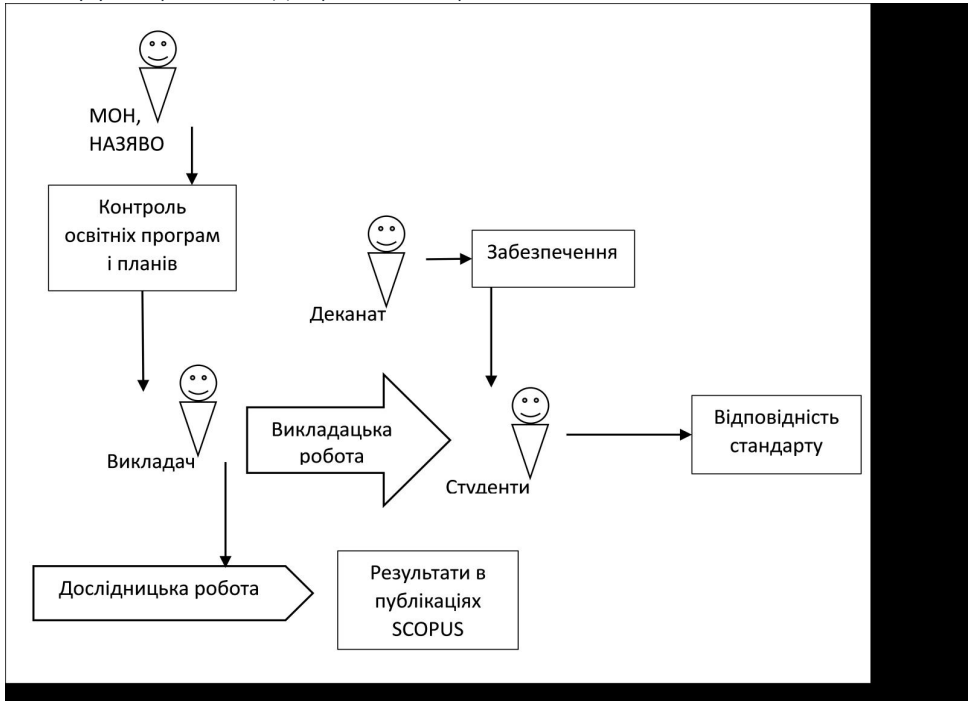

Рис. 1. Модель освітнього простору класичного університету

В сучасних умовах в Україні вже відбулися (й продовжують відбуватися) істотні трансформаційні зміни в організації університетського освітнього простору.

Перш за все, ми констатуємо зміну загальної позиційної конструкції. Провідним учасником освітнього процесу в сучасному українському університеті стає Міністерство освіти і науки та його інструмент Національне агентство із забезпечення якості освіти. Саме вони стали задавати як форму, так і структуру освітнього процесу.

По-друге, фокус змістився з викладача (як у викладацько-центрованій системі) на студента, тобто освіта в університеті стає студенто-центрованою. В системі такого виду викладач починає виконувати переважно функції фасилітації і підтримки. Науково-дослідницька діяльність викладача перестає бути системотвірною. Одним з основних його завдань стає створення умов для саморозвитку, партнерської взаємодії та рефлексії студента. Відбувається орієнтація не на засвоєння знань, а на досягнення компетентностей, необхідних для професійної й соціальної самореалізації.

В європейському освітньому просторі студенто-центрований підхід успішно реалізується через Болонський процес, систему кредитів ECTS та модульно-компетентнісне навчання, яке забезпечує академічну мобільність і гнучкість освітніх траєкторій. Проте, слід розуміти, що Болонська система утворює нові глобальні можливості для студентів, а взаємодії «викладач – студент» принципово залишаються такими ж як у викладацько-центрованій системі.

В американській вищій освіті домінують принципи *liberal education*, де основна увага зосереджується на розвитку критичного мислення, міждисциплінарності і практичній спрямованості навчання. Тобто ця система фактично є проявом і побудовою нової глобальної освітньої політики. При цьому, варто розуміти, що в Україні, незважаючи на подібність до європейської освітньої парадигми, ситуація істотно відрізняється. По-перше, базовою функцією викладача стає забезпечення навчального процесу на рівні конкретної освітньої ситуації. По-друге, викладач поставлений в позицію «виконавця планів і програм», але не творчої реалізації освітнього процесу: має бути відповідність і виконуваність плану, бо його невиконання тягне за собою проблеми в майбутній акредитації. Сам зміст і якість викладання відходить на задній план.

По-третє, в поточних умовах розвитку національної вищої школи студент отримав привілеї участі в освітньому процесі у будь-якій формі, навіть в «невидимій» у вигляді «чорного прямокутника» на моніторі. Наслідком реалізації такої привілеї стає виключно формальне включення деяких студентів в освітній процес.

По-четверте, констатуємо, що адміністрація закладу вищої освіти, в тому числі деканат, усіляким чином підтримують вказані зміни. При цьому можна навіть не обговорювати мотивацію такої підтримки, настільки вона прозора і очевидна. Узагальнено це відображено у схемі на рис. 2.

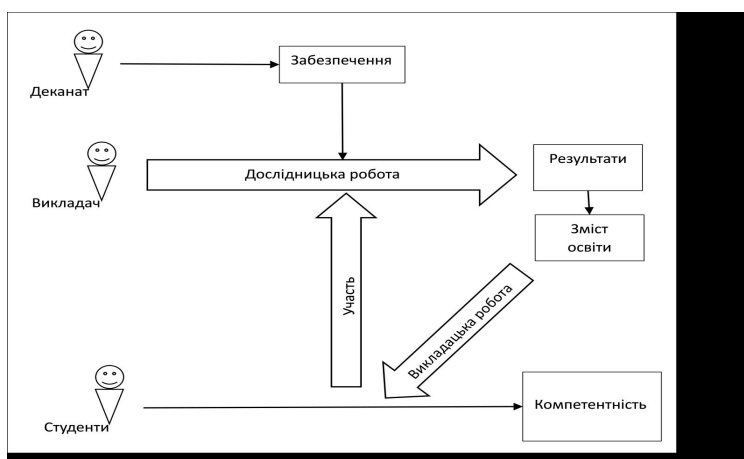

Рис. 2. Модель освітнього простору сучасного українського університету

Отже, викладач в цій взаємодії потрапляє у формат вимушеності відносно формальних і часто внутрішньо суперечних умов і розпоряджень МОН і НАЗЯВО. Він має лавіювати між вимогами університетської адміністрації та власним розумінням дійсної вищої професійної освіти, яку він має і бажає надавати студентам, а його наукові дослідження фактично випадають із освітнього простору і не впливають на навчальний зміст. При цьому, деканат потрапляє в неприємну екологічну ситуацію фактичної неможливості повноцінної підтримки ані викладачів, ані студентів. І самі студенти втрачають орієнтири результатів навчання, оскільки освітні стандарти, принаймні в тому вигляді, який вони мають сьогодні, таким орієнтиром слугувати не можуть.

Висновки

Загальний висновок щодо екологічності сучасного освітнього простору університету є не дуже оптимістичним. Активне введення до нього нових суб'єктів, й, що головне, зміна провідної спрямованості освітнього процесу і освітньої взаємодії вже призвело до істотного погіршення екологічного стану освітнього простору.

При цьому, маємо суттєве зауваження. Такі зміни категорично не можна уявляти собі у вигляді таких метафор, як «зміна гравців на полі», «зміна правил гри». Ігрова метафора тут недоречна за принципом, оскільки реальні зміни є незворотними. Екологізація освітнього простору має надавати додаткові можливості розширення і зростання його суб'єктам, тоді як деєкологізація призводить до деградації всієї системи. Й в даній ситуації не можна «після свистку» розпочати «новий тайм» чи то «нову гру».

Проте, не зважаючи на вказані негативні тенденції, варто наголосити, що вже сама по собі постановка питання про екологічність освітнього простору ЗВО і організації освітнього процесу в ньому актуалізує завдання, які потрібно вирішувати. При цьому, форми і способи їх вирішення можуть напрацьовуватися достатньо довго. Їх відсутність на поточному етапі не відміння пошуку ефективних шляхів вирішення. Зокрема, одним з основних критеріїв розробки перспективного плану розвитку КНУ імені Тараса Шевченка вже було введено екологічність освітнього простору

Конфлікт інтересів. Авторам не відомо про конфлікт інтересів у процесі підготовки цієї публікації.

Застереження. Автори заявляють, що їхні думки та погляди, висловлені в цьому рукописі, не підлягають впливу жодних організацій.

Список використаних джерел

Armstrong, J.S. (2012). Natural Learning in Higher Education. Encyclopedia of the Sciences of Learning. Heidelberg: Springer

- European Students' Union. (2018). Overview on student-centred learning in higher education in Europe. <https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2018/05/11.-Student-Centred-Learning.pdf>
- Hoidn, S. (2017). Student-centered learning environments in higher education classrooms. Palgrave Macmillan. <https://www.hrk.de/hrk-at-a-glance/library/online-catalogue/export/student-centered-learning-environments-in-higher-education-classrooms-sabine-hoidn/>
- Hoidn, S., & Kärkkäinen, K. (2014). The pedagogical concept of student-centred learning in European higher education: A critical analysis of its interpretations and uses. *European Scientific Journal*, 12(28), 439–459. <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/8189/7943>
- Jones, R., & Brown, L. (2019). Student-centered learning and its effects on academic achievement. *Higher Education Journal*, 22(1), 74-89.
- Lau, H. S. (2020). Comparing the effectiveness of student-centred learning over teacher-centred learning of economic subjects in a private university in Sarawak. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 10(10), 147–162. https://www.ijicc.net/images/vol10iss10/101012_Soon_2020_E_R.pdf
- Macfarlane, B. (2025). A typology of critique about higher education teaching. *Higher Education Research & Development*. <https://doi.org/10.1080/03075079.2025.2536594>
- McKenna, S. (2013). The dangers of student-centered learning. *International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*. <https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1391&context=ij-sotl>
- Stein Smith, S. (2021). The Changing Higher Landscape of Education. In: *Shifting from Accounting Practitioner to Academia*. Palgrave Studies in Accounting and Finance Practice. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-67546-2_9
- Treve, M. (2024). Comparative analysis of teacher-centred and student-centred learning in the context of higher education: A co-word analysis. *International Journal of Social & Management Studies*, 4(2), 1–12. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/10103142.pdf>
- Wright, G. B. (2011). Student-centered learning in higher education. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 23(1), 92–97. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ938583.pdf>
- Габа, І. М. (2018). Соціально-психологічні складові розвивального потенціалу освітнього середовища вищого навчального закладу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – Соціальна психологія, психологія соціальної роботи. – Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії

- педагогічних наук України, Київ, 2018. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_gabi.compressed_1525637229.pdf
- Мацук, Людмила & Кузенко, Олександра & Кузенко, Петро. (2021). Створення інноваційного освітнього середовища в контексті модернізації ЗВО України. Молодь і ринок. 10.24919/2308-4634.2021.236413. https://www.researchgate.net/publication/353091756_stvorennia_innovacijnogo_osvitnogo_seredovisa_v_konteksti_modernizacii_zvo_ukraini
- Смұльсон, М. Л., Дітюк, П. П., Назар, М. М., Мещеряков, Д. С., Зінченко, О. В., Старков, Д. Ю. (2024). Проектування віртуального освітнього простору розвитку суб'єктності дорослих в умовах післявоєнного відновлення України. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742738/1/Monograph_Smulson%28Ed.%29_2024.pdf

ECOLOGIZATION AS A SYSTEMIC PRINCIPLE OF ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL SPACE OF A MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Yuriy Shvalb, Oleksiy Vernik.

DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.2- 0005

Abstract

Relevance. The article examines the contradictory dynamics of transformations in the higher education system, which is manifested in the gap between traditional forms of organizing education and the requirements of modern social, cultural and technological development. Particular attention is paid to the transition from a teacher-centered to a student-centered paradigm, which is accompanied by significant risks, in particular the psychological unpreparedness of participants in the educational process for productive interaction?. The purpose of the article: based on theoretical analysis, to determine the current state of the problem of ecologization as a systemic principle of the formation of the modern educational space of higher education institutions.

Methodology. Systemic and functional analysis of existing methodological (teacher- and student-centered) approaches, source base, regulatory documents, and empirical base of research of educational space of modern higher education institutions, modeling of resources for improving institutional sustainability of Ukrainian universities.

Results. Based on the analysis, it was established that the greening of educational space can be considered as a promising approach to overcoming gaps between participants and elements of the educational system. The article describes the functional structure of the university educational space, identifies key changes that have occurred in Ukrainian realities, in particular, the strengthening of the role of external regulators (MES, NAZAVO) and the shift of focus to the student, institutional difficulties of teachers and deans. It is shown that the increase in the complexity of the positional structure of the educational space leads to a decrease in its environmental friendliness, increased uncertainty and

communication gaps.

Conclusions. The modern educational space of the university has undergone processes of de-ecologization, which have led to the complication of organizational conditions and the deterioration of the quality of interaction between educational subjects. At the same time, the very formulation of the problem of ecologization opens up prospects for the development of new approaches aimed at harmonizing educational interaction, developing the subjectivity of participants in the educational process and improving the institutional stability of universities.

Keywords: educational space, the principle of environmental friendliness, student-centered learning, teacher-centered learning, higher education, university, subjects of the educational process, transformation of education, institutional interaction

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Швалб Юрій

доктор психологічних наук

професор кафедри соціальної роботи

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9110-3651>

e-mail: shwalb2012@ukr.net

Вернік Олексій

кандидат психологічних наук,

провідний науковий співробітник

лабораторії екологічної психології

Інститут психології імені Г.С. Костюка,

м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0572-2005>

e-mail: avernik@knu.ua

ПРО ЦЮ СТАТТЮ

Цитувати цю статтю

Швалб Юрій, Вернік Олексій. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК СИСТЕМНИЙ ПРИНЦИП СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗВО. 2025. Журнал «Соціалізація та розвиток людини» Т.7. №2. DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.2- 0005

Подано 2 грудня 2025 р. / Переглянуто 23 грудня 2025 р. / Затверджено 25 грудня 2025 р. Опубліковано: 28 грудня 2025 р. DOI: 10.37096/SHDISJ-25-1.2-0005

Відповідальний редактор – Світлана ПАЩЕНКО

ПРАВА ТА ДОЗВОЛИ

Авторське право: © 2025. Швалб Юрій, Вернік Олексій. Це стаття з відкритим доступом, що розповсюджується за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0), яка дозволяє необмежене використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії за умови посилання на автора та джерело.